

*Kollai István – Zahorán Csaba**

TRIANON A ROMÁN ÉS SZLOVÁK KÖZTUDATBAN

Noha egy román politikai elemző megállapítása szerint „Romániában június negyediké – a történészek kivételével – nem mond senkinek semmit”,¹ Trianon valójában nagyon is jelen van a román köztudatban. Ez az ellentmondásos helyzet, amely egyébként a szlovák közgondolkodásra is érvényes, sajátos jelenségből fakad. Amikor ugyanis a magyarok Trianont, a románok a Nagy Egyesülést, a szlovákok pedig az önálló nemzetépítés kezdetét emlegetik – azaz az első pillantásra három különböző dolgot –, valójában ugyanarra az eseménysorozatra, illetve annak egy-egy nemzeti dimenziójára gondolnak. Trianon, vagyis egészen pontosan az 1918 és 1920 közötti történések román és szlovák narratívájának értelmezéséhez éppen ezért elengedhetetlen annak a kontextusnak az ismerete, amely a nemzeti szempontú történetírás és -oktatás együttthatásaként alakult ki keleti és északi szomszédunknál.

Jelen dolgozatunkban természetesen nem vállalkozhatunk a román és a szlovák történelemszemlélet teljes körű bemutatására, mégis szükségesnek tartunk felidézni néhány olyan momentumot, amelyek reményeink szerint hozzájárulhatnak szomszédaink gondolkodásmódjának megértéséhez.

Trianon helye a román és szlovák történelmi kontextusban

„Trianon” fogalmának relatív ismeretlensége ellenére maga az impériumváltás témája kitüntetett helyet foglal el a román közgondolkodásban. Mégpedig annyira fontosat, hogy 1990-ben december elsejét – azaz az Erdély Romániához való csatlakozását kimondó 1918-as gyulafehérvári román nemzetgyűlés évfordulóját – tették meg az ország nemzeti ünnepévé (az erdélyi magyarság nem kis keserűségére). A versailles-i kastély neve helyett azonban a gyulafehérvári nemzetgyűlés vagy a Nagy Egyesülés szerepel a román történelemkönyvekben.

A román történelmi tudat egyik pillérét mindmáig a dákoróman kontinuitás elmélete képezi, azaz hogy a románok etnogenezisére a mai Románia egész terüle-

* A román vonatkozású részeket Zahorán Csaba, a szlovák vonatkozásúakat Kollai István készítette.

¹ Ziu 2006. június 3.

tén – többek közt Erdélyben – került sor, mégpedig azelőtt, hogy a környező népek (keleti szlávok, bolgárok, magyarok) megjelentek volna a régióban. A tézis fontos eleme továbbá az is, hogy ezen a területen mindvégig kimutatható a románok jelenléte, sőt túlsúlya. Noha a kontinuitást sokan vitatják, az hasonló szerepet töltött be (és tölt be napjainkig) a román nemzet- majd nemzetállam-építésben, mint a magyarok esetében a honfoglalás és az államalapítás hagyománya, azaz valamiféle történelmi (elő)jogok forrását jelenti a románság számára a mai Románia területére.² Az etnocentrikus narratíva – ahogy azt Lucian Boia mítoszboncoló könyvében kimutatta³ – a modern Romániát visszavetíti a múltba, így az gyakorlatilag az ősidők óta – meglehetősen anakronisztikusan – lebeg a történelemben. Ez a szemlélet a mai állam *egész területére* kiterjed (sőt helyenként meg is haladja azt), Erdély pedig ugyanúgy egy a három történelmi „román ország” közül, mint Moldova vagy Havasalföld, függetlenül a románság 1918 előtti erdélyi státusától. A történetírás előszeretettel fókuszál a románságot „újraegyesítő” törekvésekre, akár Vitéz Mihály fejedelem 1599–1600. évi vállalkozása kapcsán, akár a 19. század második felében vagy 1916–1918-ban; a gyulafehérvári nemzetgyűlés (illetve a többi „történelmi román tartomány” csatlakozása) így egy évszázados *folyamat* betetőzése-képpen kerül bemutatásra.⁴

Román részről a hangsúly tehát a román nemzet történelmi jogaira és ősi álmának beteljesülésére – a magyar honfoglalással megzavart egység visszaállítására – helyeződik, és nem a magyar állam területi veszteségeire. Románia 1918-ban tulajdonképpen csak *visszaszerzi* Erdélyt, és ez a szóhasználatban is megnyilvánul, mind a történelmi munkákban, mind a napi sajtóban.⁵

A román közgondolkodás fontos összetevőjét alkotja az is, hogy a Nagy Egyesülés döntő mértékben a román nemzet erőfeszítéseinek, áldozatainak az eredménye, eltérően a magyar narratívától, amely inkább a nagyhatalmak diktátumaként értelmezi Trianont. Florin Constantiniu elismert román történész akképp fogalmazza meg ezt a felfogást, hogy Nagy-Románia nem a versailles-i rendezés mes-

² Bővebben lásd Walter KOLARZ: *Mituri și realități în Europa de Est*, Polirom, Iași, 2003, 135–148.

³ Lucian BOIA: *Történelem és mítosz a román köztudatban*, ford. András Sándor, Kriterion, Bukarest–Kolozsvár, 1999.

⁴ Bővebben lásd Constantin IORDACHI – Marius TURDA: *Politikai megbékélés versus történelmi diskurzus: az 1989–1999 közötti román történetírás Magyarország-percepciója*, Regio 2000/2., 129–157. A román történetírás megújulásával kapcsolatban: Răzvan PĂRĂIANU: *National Prejudices, mass Media and History Textbooks. The Mitu Controversy = Nation-Building and Contested Identities*, szerk. Balázs Trencsényi – Dragoș Petrescu – Cristina Petrescu – Constantin Iordachi – Zoltán Kántor, Regio–Polirom, Budapest–Iași, 2001, 93–117. (A kötet pdf verzióban megtekinthető és letölthető: <http://adatbank.transindex.ro/vendeg/htmlk/pdf2989.pdf>. – *A Szerk.*)

⁵ „[...] a trianoni békeszerződés, amely szentesítette Erdély visszatérését Romániához.” Adevărul 2005. június 2.

terséges következményeként, mintegy „az antant borraivalójaként” valósult meg, hanem már a békeszerződések megkötése előtt – az egyes tartományok 1918-as csatlakozásával – jött létre.⁶ A trianoni békeszerződés a román értelmezésben így csak lezárása, *jóváhagyása* egy önerőből végrehajtott nemzetegyesítő megmozdulásnak. Ugyanezt az álláspontot tükrözi Andrei Brezianu amerikai román közíró hozzászólása abban a vitában, amelyet Tony Judt amerikai elemző cikke váltott ki. Brezianu – többek közt – azt kifogásolja, hogy Judt Románia területszerzéseként ír 1918-ról, mintha „Románia kiegészülése [...] nem a nemzet és nép akaratának megnyilvánulásaként, hanem annexiókként” ment volna végbe.⁷

Trianon a szlovák történelem számára szintén kulcsfontosságú esemény, hiszen ekkor alakult ki Szlovákia déli határvonala, és a szlovákok államalkotó nemzetté válhattak. Ennek ellenére a szlovák történetírás és köztudat közel sem foglalkozik annyit Trianonnal, mint azt ennek alapján gondolhatnánk. Maga a „Trianon” szó sem szerepel a történelemlkönyvekben hangsúlyos helyen, ehelyett inkább „Szlovákia kiválásáról” beszélnek, azaz arról a folyamatról, ahogyan Szlovákia területe a történelmi Magyarország egyik részéből önálló államterületté vált. A szlovák historiográfia e folyamat kezdőpontjaként a századforduló után tetőző, kisebbségellenes magyar nemzetiségpolitikát teszi meg, ami után úgymond logikusan következett a cseh és szlovák függetlenségi törekvések egymásra találása, majd az I. világháború után e törekvésnek a világpolitika előtti elismertetése.

Abban, hogy a trianoni békeszerződés és ezzel a szlovák–magyar határ kijelölésének problematikája elsikkadjon a szlovák történelmi emlékezetben, a szlovák történelemszemlélet egy alapvető jellegzetessége is szerepet játszik. Míg az 1918 előtt íródott első szlovák történelemlkönyvek a szlovák *nép*, azaz egy etnikum történelmét próbálják elbeszélni, addig mára az a gyakorlat vált kizárólagossá, miszerint a szlovák történelem egy *terület*, mégpedig a mai Szlovákia területének a története. Így a szlovák történelem szerves részének tekintik a középkori vagy a 19. századi Pozsonyt is – a szlovák könyvpiac divatos újdonságai közé számítanak a régi Pozsonyt bemutató képes albumok –, csakúgy, mint a szepességi német városok történetét is. Elsőre furcsának, magyar szemmel kirekesztőnek tűnhet ez a fajta megközelítés, de a szlovák történelmi munkákon végigtekintve látható, hogy a retrospektív látásmód csapdáját sikerrel el lehet kerülni. Vannak olyan munkák, amelyekben a mai Szlovákia területén élő magyarok középkori-koraújkori jelenlétéről valóban szó

⁶ Florin CONSTANTINIU: *O istorie sinceră a poporului român*, Univers Enciclopedic, București, 2002, 292.

⁷ Tony JUDT: *Románia: la fundul gramezii. Polemici, controversie, pamflete*, Polirom, Iași, 2002. 106. Tony Judt cikke magyarul: *Románia a rakás legelján*, Beszélő 2002. január, 54–64. A vitáról: *Kutyaugatás a mennyországban*, Beszélő 2002. január, 65–72.

sem esik. Ezzel ellentétben például a legújabb szlovák akadémiai történelem-szintézis mintha megpróbálná az elmélyült olvasókban tudatosítani, hogy „a mai Szlovákia területén lévő korabeli magyar kultúra elválaszthatatlan egységet képezett az össz-magyarországi magyar kultúrával”.⁸ Kérdés persze, hogy a szlovák olvasók mennyire elmélyültek, és nem csak felületesen a könyvben szereplő térképeket nézegetik-e – amelyeken a középkortól kezdve be van rajzolva a mai Szlovákia területe.

Trianon „igazságtalansága” román és szlovák szemmel

Itt érkeztünk el ahhoz a ponthoz, hogy ha tágan értelmezve a „román, illetve szlovák fél” – lett legyen akár történész, akár átlagember vagy politikus – Trianonnal foglalkozik, akkor hogyan viszonyul annak magyar szempontból egyértelmű igazságtalanságához. A továbbiakban megkíséreljük felsorolni a két szemléletmód leg-alapvetőbb elemeit.

Trianon és következményeinek román értékelése továbbra sem mentes az etnocentrikus vonásoktól, azaz megfigyelhető a nemzeti szempont túlsúlya, sőt esetenként kizárólagossága. A Nagy Egyesülés szókapcsolata Erdély lelkes, önkéntes csatlakozását takarja, miközben a magyar közbeszédben Erdély kapcsán a (román) „fegyveres hódítás”, „megszállás”, esetleg a semlegesebb „elvesztés” dominál. Egy román tankönyv még azt is megemlíti, hogy Erdély nem román népei (azaz még a magyarok is!) elismerték az egyesülést, igaz, „az ellenségesség bizonyos tendenciái egyes magyarok között fennmaradtak”.⁹ A már idézett Florin Constantiniu pedig – a legjobb nemzeti hagyományoknak megfelelően – összefoglaló munkájában úgy fogalmaz, hogy Nagy-Románia valójában nem „nagy”, „hanem természetes, olyan ország, amely megegyezik természetes határaival”.¹⁰ A minden románt egyesítő állam képe gyakran elhomályosítja azt a tényt, hogy a megnövekedett Románia összlakosságának közel 28%-át más nemzetiségek alkották, ami pedig súlyos tehernek bizonyult – belpolitikai és külpolitikai tekintetben egyaránt. Mindazonáltal a két háború közötti időszak megítélése visszahat a trianoni rendezésre is. Nagy-Románia a román köztudatban hasonló aranykorként él, mint a magyarban a dualizmus időszaka – a megvalósult nemzeti aspirációk, a modernizáció, az állam- és nemzetépítés korszakaként, ami mintegy utólag is igazolja 1918-at.

⁸ *Krátke dejiny Slovenska*, AEP, Bratislava, 2003, 255.

⁹ *Istoria Românilor. Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Petron, București, é. n., 156.

¹⁰ CONSTANTINIU: *I. m.*, 283.

Ugyanakkor érdekes, hogy román részről a békeszerződést nem követte határtalan lelkesedés, noha a körülmények szerencsés összjátéka következtében gyakorlatilag az összes román nemzeti cél teljesült.¹¹ A román történetírás sérelemként értékeli azt a tényt, hogy nem valósultak meg az antanthatalmak eredeti – 1916-os – ígéretei (például a Bánságon osztozni kellett a délszláv állammal), hogy Romániával méltatlanul, nem egyenrangú félként bántak a béketárgyalásokon, ráadásul ráerőltették a szuverenitását sértő kisebbségvédelmi szerződést.

Szlovák részről Trianon, azaz a szlovákok „kiválása” kapcsán gyakran kerül elő az a filozófiai jellegű érvrendszer, mely szerint a történelemben az összetett hatalmi, etnikai viszonyok és egyes nemzetek történelmileg szerencsés helyzetükből következő „túlzott dominanciája” következtében nincsenek egyértelmű igazságok.¹² Ezt – mint minden filozofikus érvelést – vissza lehet utasítani, de vitába is lehet szállni vele: ha a trianoni rendezés nem is lehetett volna teljesen igazságos, de biztosan lehetett volna *igazságosabb*. Ugyanide sorolható az is, amikor a problematikával kapcsolatban a magyarok által elkövetett vélt és valós sérelmek kerülnek elő – nem egyértelmű logikai összefüggésben az alapkérdéssel, Trianonnal. A sérelmi monológok tudat alatt talán arra utalnak, hogy a magyarok baklövésai-bűnei – kinek hogy tetszik – feljogosítanak a saját, szlovák igazságunk érvényesítésére, vagy hogy a magyarok hiteltelen vitapartnerek lennének ebben a kérdésben? A magyarok „etnikai érzékenységével” szembeni kétkedéseire utalt egy kortárs szlovák történész, amikor azt ecsetelgette egy beszélgetésen: 1918-ig a magyar politika küldetéstudatától fűtve még a balkáni expanzió nehézségeit méricskélte. Aztán két év múlva már az etnikai elv mindenek felett, az etnikai elv az egyetlen igazság? Valóban jogos lehet a teoretikus kérdés: hol tartana ma a magyar közgondolkodás, ha nem lett volna Trianon? Ontaná-e magából akkor is az autonómiatervezeteket? Teoretikus kérdésekre nincs válasz, inkább visszakérdezni érdemes: miért bizonyítják önmagukon a szlovákok azt a hipotézist, mely szerint a közép-európai népek elitjei nem azért szomorkodtak, mert el voltak nyomva, hanem csak azért, mert ők nem tehették ugyanezt.

A trianoni határok román és szlovák szemmel

A határkérdésben úgyszintén tetten érhető az említett etnocentrikus szemlélet. Lucian Leuştean, a trianoni problematikát nemrég elsősorban diplomáciatörté-

¹¹ Lásd Lucian LEUŞTEAN: *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon*, Polirom, Iași, 2002, 177.

¹² Dušan Kováč történész a Magyar Köztársaság Kulturális Intézetében (Pozsony, 2007. II. 15); Roman Holec történész a Budapesti Szlovák Intézetben (2007. IV. 25).

neti szempontból feldolgozó iasi-i történész (jelenleg a román külügyminisztérium magas rangú tisztviselője) úgy ír az új román–magyar határról, mint ami a békeszerződés legtartósabb elemének bizonyult, és kiállta az idő próbáját is.¹³ Ami a határkijelölés etnikai szempontját illeti, az a magyar többségű partiumi sávnál kisebb homályosan jelenik meg, a gazdasági, stratégiai és közlekedési elveket pedig Leuştean kizárólag a román érdekeket szem előtt tartva említi meg. A századfordulón egyértelműen magyar jellegű – és csak a 20. század második felére elrománosodó – partiumi városok (Belső-Erdély más városaihoz hasonlóan) is inkább román városokként élnek a mai román köztudatban, nem kérdőjelezve meg a határ jogosságát. Végeredményben 1918 után Erdély úgy integrálódik a román történelmi térbe, hogy annak magyar vonatkozásai kifejezetten a háttérbe szorulnak.

Szlovák részről Ľubomir Lipták neves történészt érdemes kiemelni, aki munkáiban rendszerint egy mondat erejéig megemlíti: a magyar–szlovák határ kialakításában etnikai, gazdasági, stratégiai és biztonságpolitikai szempontok egyaránt szerepet játszottak.¹⁴ Valóban, 1918 után a stratégiai-biztonsági szempontok gyorsan beépültek a szlovák politikai gondolkodásba, a nemzeti önrendelkezés részének tekintve a gazdasági életképességhez vagy a védekezés képességéhez való jogot. „A Duna nélkül államunk nem tud élni” – fogalmazta meg Vavro Šrobár, Szlovákia teljhatalmú minisztere az impériumváltás időszakában.¹⁵ Ehhez a szlovák állásponthez hozzájárult a dualizmus-korabeli asszimilációs nemzetiségi politika emléke is, ami miatt a hivatalos magyarországi nemzetiségi adatokat sem a párizsi cseh–szlovák (illetve román) tárgyalódelegáció, sem a mai szlovák (és román) történészszakma nem fogadja el megfelelő „tárgyalási alapnak”. A szlovák szövegekzőlők Dél-Szlovákia kapcsán a legtöbb esetben „etnikailag kevert területről” beszélnek, és a magyar demográfusokkal, történészekkel vagy például Bibó Istvánnal ellentétben szlovák történészek¹⁶ kétségbe vonják azt, hogy a szlovák–magyar nyelvhatár 80 illetve 50 éve a közép-európai viszonyokhoz képest kivételesen egyértelmű volt, amely kacskaringóssága ellenére is nagyjából igazságos határ alapját képezhette volna.

Közös vonásként jelenik meg a trianoni határok kijelölésével kapcsolatban a Magyarországon maradt szlovákok és románok számának túlbecslése is, a Magyaror-

¹³ LEUŞTEAN: *I. m.*, 174.

¹⁴ *Dejiny Slovenska*, AEP, Bratislava, 2000, 226; *Krátke dejiny Slovenska*, 267.

¹⁵ VAVRO ŠROBÁR: *Oslobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918–1920*, AEP, Bratislava, 2004, 107.

¹⁶ Lásd például Július MÉSÁROŠ: *Zložitě hľadanie pravdy o slovenských dejinách*, Slovenská akadémia vied, Bratislava, 2004, 196–220.

szágtól elcsatolt magyarok egyfajta kompenzációjaként. Például a Román Akadémia közelmúltban megjelentetett történeti szintézise ugyan megemlíti az 1930-as magyarországi népszámlálási adatokat, amelyek szerint Magyarországon 16 221 személy tüntette fel anyanyelveként a román, ám a magyar statisztikák adatait hamisítás, valamint az erőteljes magyarosítási, illetve elnemzetlenítési politika eredményének tudja be, és egy 100–250 ezres (román) becslést állít szembe velük.¹⁷ Ugyanez jóval hangsúlyosabban jelenik meg a szlovák érvrendszerben, a trianoni döntés igazságtartalmának igazolásaként. Eszerint Magyarországon is több százezer szlovák maradt, akiket csak az asszimiláció és a nemzetiségellenes bürokrácia tett láthatatlanná a népszámlálások számára. A „400 ezer magyarországi szlovák” mítosza egészen az 1946–1947-es lakosságcsere-egyezmény végrehajtásáig élt: ekkor a csehszlovák toborzóbizottságok „csak” mintegy 70 ezer szlovákot tudtak rávenni a „hazatelepülésre”, ami jókora csalódást okozott a csehszlovák félnek.¹⁸ Mindenesetre a szlovák köztudatban máig homályosan továbbél, hogy valaha komoly szlovák nemzetiségi tömbök voltak Magyarországon, amelyek mára nagyrészt eltűntek – ellentétben a szlovákiai magyar közösségekkel.

A magyar Trianon-közbeszéd recepciója

A magyar közgondolkodásban Trianon mint történelmi esemény nehezen elválasztható a magyar kisebbségek kérdésétől mint aktuálpolitikai ügytől. A határokon túlra került magyar nemzetrészek (a magyar történelmi-kulturális hagyományokkal bíró területekkel együtt) még a revízió kudarca után is részesei maradtak az immár kulturális értelemben újrafogalmazott magyar nemzetfelfogásnak. Az 1989 utáni kormányok a békeszerződés magyar szempontból legsúlyosabb következményét nem a történelem kerekének visszafordításával, hanem „nemzetpolitikával” – a magyar kisebbségek támogatása révén – próbálják kezelni. A kisebbségben élő magyarokat a demokrácia keretei között is sújtja egyfajta „természetes diszkrimináció”; a romániai és szlovákiai magyar közösségek az asszimiláció révén mint kulturális értékek eltűnhetnek, amit a magyarországi magyar társadalom megválasztott kormányain keresztül logikus módon szeretne meggátolni. Ideális esetben mindez történhetne a román/szlovák fél segítsége vagy jóindulatú semlegessége mellett.

Szomszédaink számára azonban Trianon említése általában mást jelent: „nagy magyar” nacionalizmust, a két háború közötti irredenta ideológiát és az 1989

¹⁷ *Istoria Românilor*, VIII., szerk. Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, 2003, 615.

¹⁸ VADKERTY Katalin: *A kitelepítéstől a reszlovakizációig – Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről*, Kalligram, Pozsony, 2001, 242–244, 256–258.

utáni látványos, ám a politikai gondolkodásban súlytalan szerepet játszó „Trianon-folklórt”, így minden ezzel kapcsolatos dolgot ideges gyanakvással szemlélnék.¹⁹ Ebben a bizalmatlanságban kétségkívül komoly szerepet játszik az is, hogy Magyarországon a rendszerváltás óta virágzik a történelmi Magyarországot idéző könyvek és szimbólumok (térképek, naptárak, kitűzők stb.) piaca, ami a felszínes – vagy rosszhiszemű – külső megfigyelőt valóban a két háború közötti revíziós kultuszra emlékeztetheti. A magyar Trianon-folklór mindeközben kapóra jön a „magyarveszély” fenntartásában érdekelt szlovák, illetve az Erdélyt féltő román nacionalistáknak. A szomszédos országokban pedig az általában konfliktusorientált médiában időnként meglehetősen nagy teret kapnak a magyarországi irredenta, Trianon-ellenes megmozdulások és tüntetések.

A „Trianon-folklór” hozzájárul ahhoz, hogy a határon túli magyarokkal kapcsolatos politika egyes elemeit a román és szlovák elitek rendre agresszív lépésként ítéli meg. A kisebbségi kérdést szigorúan román/szlovák belügynek tartják, és gyakran olvasható-hallható az az érv is, hogy a romániai és szlovákiai kisebbségek rendelkeznek minden, „Európa által elvárt” joggal. Pusztán ebbe az állításba is bele lehetne kötni, ehelyett viszont csak azt kell megemlíteni, hogy a nemzetközi jog szintjén a kisebbségi jogok nagyon halványan vannak jelen, ahol pedig ezeket a jogokat erőteljesen képviselik, azok pont a gyenge jogalkotó képességgel rendelkező szervezetek.

A magyar felfogással ellentétben a románok és szlovákok Trianonhoz kizárólag *történelmi*, lezárt kérdésként viszonyulnak, amelyet ma már úgymond nem kell feleslegesen bolygatni. Ezzel kapcsolatban néha egészen különös megnyilvánulásokra is sor kerül. A nacionalista Nagy-Románia Párt egyik parlamenti képviselője felszólalásaiban azt kifogásolta, hogy a magyarországi nemzetiségi iskolák diákjainak történelemből írt érettségi vizsgáján az egyik kérdés az volt: a diákok soroljanak fel érveket, miért lehet igazságtalannak tekinteni – etnikai szempontból – Magyarország trianoni határait. A képviselő szerint a kérdésfelvetés nemcsak sérti a nem magyar diákok nemzeti önértétét, hanem aláaknázza a Románia és Magyarország közötti jó kapcsolatokat, sőt irredentizmust, szeparatizmust, történelemhamisítást szül.²⁰ Az aggódo román honatya felvetése jól illusztrálja azokat az érzéseket, amelyeket a magyarok Trianon-traumája, illetve annak különféle kifejeződései kelthetnek a román közvéleményben.

¹⁹ Lásd pl. Dušan Čaplovič történésznek (nem melleleg a 2006-ban alakult szlovák kormány miniszterelnök-helyettesének) a megjegyzését: „Magyarország folyton a történelmi »Nagy-Magyarország« teljes vagy részleges megújításáról álmodozott – és álmodozik ma is.” Anton ŠPIESZ: *Ilustrované dejiny Slovenska*, Perfekt, Bratislava, 2006, 289 (Utószó).

²⁰ Lásd www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6140&idm=1,03&idl=1; diasan.vsat.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6154&idm=12,04&idl=1.

Szomszédaink traumái

A románok és szlovákok Trianonnal kapcsolatos aggályainak továbbéléséhez valószínűleg az a körülmény is hozzájárul, hogy a véglegesnek tekintett versailles-i békerendszer – alig több mint két évtizeddel létrehozása után – alapjaiban rendült meg. Az I. világháború területi változásai következtében ellenséggé vált szomszédok a megfelelő időben visszavágtak, és érvényesítették területi követeléseiket. A két bécsi döntés bizonyos szempontból hasonlóan érintette a román és szlovák történelmi tudatot, mint Trianon a magyart. A románok traumaként élték meg Észak-Erdély „elrablását”, valamint az atrocitásoktól kísért magyar berendezkedést és négyéves uralmat (korábbi szóhasználat: „horthysta-fasiszta terrort”), csakúgy, mint a szlovákok a magyar csendőrök visszatérését és az első bécsi döntés nyomán a „véres határok” meghúzását. Ahogy a már idézett Lipták fogalmaz: „Ezeknek a [dél-szlovákiai] területeknek a magyarok általi megszállása a szlovákok többsége számára nagy trauma volt, 1918 óta hozzászórtak, hogy Szlovákia a »Tátrától a Dunáig« tart.”²¹ Mindez nemcsak a személyesen is érintettekre vonatkozik, hanem nyomot hagyott az egész kollektív tudatban.²² Nagy-Románia összeomlásának drámáját ráadásul az is tetézte, hogy Románia Észak-Erdélyen kívül további komoly területvesztéseket is elszenvedett – mégpedig fegyveres ellenállás nélkül (Besszarábiát és Észak-Bukovinát a Szovjetunió kebelezte be, Dél-Dobruzdját pedig Bulgáriának kényszerült átengedni a román kormányzat). Ugyanakkor viszont fontos megjegyezni, hogy mindezek a traumatikus élmények nem ingatták meg a románok azon meggyőződését, hogy 1918–19 között csak azt szereztek meg (vissza), ami őket jogosan megilleti, az 1940-es veszteségek így jogtalanok és igazságtalanok voltak.

Befejezésképpen feltehetjük a kérdést: vajon mennyire jogos, mennyire reális az a felvetés, hogy a magyar társadalom túl sokat foglalkozik Trianonnal, egy lényegében lezárt történelmi kérdéssel? Noha véleményünk szerint legalábbis vitatható Lucian Leuşteannak az a megállapítása, hogy „a trianoni békét végül is jóváhagyták a nagyhatalmak, Európa, a civilizált világ, mindazok, akik számítanak – vagyis a Történelem”,²³ mégis talán nem kevés igazság rejlik abban a kritikában, hogy a magyar köztudat „túlhistorizált”, túlságosan is szeret a múltba révedni, miközben ezt a múltat szomszédaink közel sem látják olyan fényesnek, mint mi. Egyfajta magyar önreflexiónak is tekinthető Németh Zsoltnak még külügyi államtitkárként tett

²¹ Krátke dejiny Slovenska, AEP, Bratislava, 2003, 297.

²² Lásd Alina MUNGIU-PIPIDI: *Transilvania subiectivă*, Humanitas, Bucureşti, 1999, 119.

²³ Lucian LEUŞTEAN: *Trianon – történelem és propaganda*, Múltunk 2005/2., 259.

kijelentése: „elvétjük a célt, ha szentimentális megemlékezésekkel feleslegesen belegázolunk a szomszéd nemzetek érzékenységébe”.²⁴ De pragmatikus szempontból érdemes Rudolf Chmel (Csehszlovákia utolsó budapesti nagykövete, volt szlovák kulturális miniszter) nyilatkozatát is figyelembe venni. Szerinte a státustörvény kapcsán túlságosan ki lett hangsúlyozva, hogy az egyfajta kárpótlás Trianonért. „Mindez pedig a kölcsönösen létező traumák, előítéletek és gyanakvások árnyékában aligha lehet jó kiindulási pont a szükséges kompromisszumhoz.”²⁵ Csak remélhetjük, hogy az érzékenységek, érzéketlenségek és félelmek labirintusából idővel mindenkinek sikerül megtalálnia a kiutat, amiben talán segíthet a másik alaposabb és empatikusabb megismerése is.

²⁴ NÉMETH Zsolt: *Magyar kibontakozás*, Püski, Budapest, 2002, 55.

²⁵ „Alternatíva vagy csak ábránd?” *Beszélgetés Rudolf Chmel irodalomtörténésszel*, Új Szó 2002. január 29.